

К. В. Мстоян,

асистент кафедри банківської справи Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет»

НАДІЙНІСТЬ БАНКУ: СУТНІСТЬ, СКЛАДОВІ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ

RELIABILITY OF BANK: ESSENCE, CONSTITUENTS AND FACTORS OF INFLUENCE

Анотація. В статті наведено теоретичні підходи до визначення поняття «надійність банку», представлені трактування різних авторів, проведено їх узагальнення та доповнення. Вводиться та обґрунтовується поняття складових надійності банку. Автор виділяє та досліджує ряд факторів, що визначають надійність банку, та пояснює механізм їх впливу.

Ключові слова: надійність банку, складові надійності, стійкість, стабільність, ліквідність, платоспроможність, конкурентоспроможність, суб'єкти - оцінювачі надійності, фактори надійності банку, зовнішні фактори, внутрішні фактори.

Annotation. To the article the theoretical going is driven near determination of concept "reliability of bank", presented interpretations of different authors, their generalization and addition are conducted. The concept of constituents of reliability of bank is entered and grounded. An author distinguishes and investigates the row of factors that determine reliability of bank, and explains the mechanism of their influence.

Key words: reliability of bank, constituents of reliability, firmness, stability, liquidity, solvency, competitiveness, subjects are appraisers of reliability, factors of reliability of bank, external factors, internal factors.

Вступ. Розвиток економіки країни та вдосконалення ринкового механізму функціонування зумовлює необхідність трансформації та вдосконалення банківської системи. В цьому аспекті головним завданням є забезпечення стабільності та надійності банківських установ, що обслуговують економічні процеси в країні. Сучасність висуває до банків жорсткі умови, які дозволяють їм відповідати критеріям надійного та стійкого фінансового посередника. Крім того, банки працюють під впливом багатьох факторів, які і визначають у кінцевому вираженні можливість останніх відповідати вимогам до надійності та стійкості. Оскільки комерційні банки обслуговують переважну частину грошових потоків в країні і приймають безпосередню участь у формуванні пропозиції грошей, негативні коливання в їх діяльності одразу впливатимуть на стан всіх економічних суб'єктів. Саме це обумовлює необхідність дослідження питання щодо оцінювання та забезпечення надійності банків.

Питання щодо оцінювання та забезпечення надійності банків розглядається в працях економістів-класиків Джонсона Ф., Коттера Р., Сінкі Дж.Ф., Доллана Ервіна Дж., Пітера Роуза, а також сучасних дослідників В. Маничева, В. Новикова, А. Курило, С. Зефірової, В. Іфтемічука, В. Григор'єва, М. Мативникова, А. Буздаліна, Л. Примостки, А. Незнамової, О. Кириченка, В. Кочеткова та інших. Зокрема останні приділяють більше уваги питанню оцінювання стійкості та надійності банків, а напрямки їх забезпечення та підвищення розглядаються поверхово. Але сучасні особливості функціонування вітчизняної фінансово-економічної системи та існування вагомих проблем в роботі багатьох, навіть системних, банків зумовлюють необхідність у дослідженні факторів, що спричиняють вплив на їх фінансовий стан, можливість якісно виконувати свої функції та забезпечувати високий рівень надійності.

Постановка задачі. Метою даної статті є розкрити економічний зміст поняття «надійність банку» та показати його зв'язок з такими категоріями, як «стійкість», «стабільність», «ліквідність», «платоспроможність», «конкурентоспроможність»; дослідити фактори, що впливають на надійність та стійкість банків, а також визначити характер їх впливу.

Результати. Термін «надійність», як правило, трактується в залежності від контексту, де він розглядається. Але у широкому розумінні надійність – це «можливість системи виконувати покладені на неї функції впродовж визначеного проміжку часу за певних умов експлуатації» [1]. С. І. Ожегов трактує термін «надійний» як «той, що вселяє довіру; міцний, насилу піддається руйнації, псування; добре працює; постійний, що не припиняється, розрахований на довгий термін, не тимчасовий; стійкий, що тримається твердо, не вагаючись, не падаючи, який відновлюється після незначного відхилення» [2].

О.А. Кириченко, досліджуючи надійність банку, визначає її як здатність забезпечити безумовну збереженість клієнтських коштів і повне виконання своїх зобов'язань. Однак, на нашу думку, це визначення є вузьким та представляє надійність банку лише для клієнтів та вкладників.

Більш широке трактування поняття «надійність банку» представлено Г. Г. Фетисовим [4]. Автор розглядає базову категорію з боку кожного суб'єкта-оцінювача надійності: клієнтів, акціонерів, співробітників, регулятивно - наглядових органів, і зазначають, що «надійний банк - це такий банк, діяльність якого безсумнівно призводить до реалізації інтересів конкретного суб'єкта» [4]. Саме визначення є узагальненим, але воно супроводжується детальним поясненням.

Зокрема, з позиції клієнтів банку, надійним є той банк, який здатен виконати свої зобов'язання вчасно і в повному обсязі та демонстрував цю здатність в минулому. Акціонери вважають, що надійність банку визначається привабливістю як об'єкта для вкладення капіталу, що підтверджуватиметься високою прибутковістю у порівнянні з іншими об'єктами, а також стійкістю до зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на нього.

Інша позиція у співробітників банку, які зацікавлені у постійній роботі в даному кредитній установі, в одержанні стабільної і високої заробітної плати.

Оскільки кожний окремий комерційний банк є складовою ланкою банківської системи, негативні зрушення в його роботі здатні суттєво вплинути на загальний стан банківництва в країні. Тому органи банківського регулювання та нагляду, що є одним із суб'єктів-оцінювачів, також мають своє уявлення відносно надійності банку. Надійним є банк, що в минулому демонстрував високі позитивні результати роботи, не порушував нормативні вимоги до банківської діяльності, має достатній рівень ліквідності та ефективну систему захисту від ризиків.

Єрмасова Н.Б. визначає надійність банку як здатність вчасно і будь-якій ситуації виконувати покладені на себе зобов'язання [5]. В цьому визначенні, як і у визначенні Г. Фетісова, надійність банку ототожнюється з ліквідністю, адже відомо, що ліквідність банку - це його здатність швидко перетворювати свої активи в грошові кошти з метою своєчасного виконання своїх зобов'язань [6]. Оскільки ліквідність банку передбачає його платоспроможність, то можна стверджувати, що ця категорія також є складовою надійності банку.

Поняття «надійність» в економічній літературі тісно пов'язане із поняттям «стійкість». «Большой энциклопедический словарь» містить таке визначення: «Стойкість системи — спроможність системи відновлювати попередній (або близький до нього) стан після деякого збурення, яке виявляється у відхиленні параметрів системи від номінального значення» [7]. «Словник української мови» пояснює стійкість як здатність довго зберігати і проявляти свої властивості, не піддаватись руйнуванню і псуванню [8]. В. Даль визначає стійкість як здатність «вистояти супроти чогось, встояти, успішно протистояти силі, витримати, не поступитися» [9]. У більш широкому розумінні цей термін означає здатність системи виконувати свої функції всупереч дії ендогенних та екзогенних факторів [10].

Г.Г. Фетисов зазначає, що «стійкий банк» - це більш фундаментальне поняття. Воно первинно по відношенню до поняття «надійний банк». Надійність залежить від стійкості. Якщо надійний - це не завжди стійкий банк, то стійкий банк - це завжди надійний. Надійний банк, наприклад, може виконати свої зобов'язання перед клієнтом, але це буде суперечити його стійкості і може викликати скорочення прибутку і навіть призвести до збитків [4]. Таким чином, Г. Фетисов доводить, що в основі надійності банку є його стійкість. На нашу думку, поняття «надійність» і «стійкість» банку є дуже близькими за своїм економічним змістом, але перше є більш широким.

Відносно банківських установ розглядають поняття саме фінансової стійкості, що характеризується ліквідністю, платоспроможністю, прибутковістю та захищеністю банку від ризиків.

В економічних дослідженнях діяльності банків окрім поняття «стійкість» існує термін «стабільність». Стабільність у науковому розумінні — «це здатність системи функціонувати, не змінюючи структуру та знаходитись у рівновазі, підтримувати сталість у часі» [11]. Якщо стійкість, це здатність «опиратися та вистояти» під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища, то стабільність банку визначається мінімальними змінами в його роботі та збереженням високих позитивних результатів. Якщо звернутися до попередніх визначень, можна зрозуміти, що стійкість банку є більш широким поняттям, а стабільність — основою її забезпечення.

Обираючи комерційний банк, клієнти прагнуть до максимального задоволення своїх потреб від співпраці з ним. І саме можливість банку це забезпечити певною мірою визначає його надійність. Станом на початок 2012 року в Україні зареєстровано 198 банків і 176 з них мають ліцензію на здійснення банківських операцій [12]. Це говорить про високу конкуренцію на ринку банківських послуг. Банківська конкуренція – це жорстке суперництво між установами, а здатність забезпечити собі вигідну позицію в цьому сегменті є конкурентоспроможністю банку. Висока конкурентоспроможність може бути досягнута як результат тривалої роботи банку по вдосконаленню обслуговування клієнтів, розширення спектра послуг та кола партнерів, підвищення фінансової ефективності діяльності. Звісно, висока конкурентоспроможність, як окрема характеристика, не може свідчити про цілковиту надійність банку, але, на нашу думку, є невід'ємною її складовою.

Виходячи з цього, для забезпечення сподівань кожного із суб'єктів-оцінювачів (клієнтів, партнерів, акціонерів, регулятивних органів), враховуючи існуючі в економічній літературі підходи, визначимо надійність банку як здатність фінансової установи постійно забезпечувати ефективну діяльність, протистояти зовнішньому і внутрішньому впливу, а також зберігати можливість виконувати свої зобов'язання вчасно і в повному обсязі.

Отже, теоретичне дослідження поняття «надійність банку» дало змогу виділити наступні її складові: фінансова стійкість, стабільність, ліквідність, платоспроможність, конкурентоспроможність (рис.1).

Рис. 1 Складові надійності банку

Надійність комерційного банку формується під впливом багатьох факторів. В економічній літературі вони поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні (екзогенні) фактори пов'язані із загальним економічним та політичним станом в країні, а внутрішні (ендогенні) – з діяльністю всередині установи [3, 4, 10].

Російський вчений В. Струговщиков досліджував фактори, що впливають на надійність банків, в більш ранній період, після банківської кризи 1998 року, і визначив серед зовнішніх факторів наступні [13]:

- стан економіки;
- дефіцит державного бюджету;
- зовнішній і внутрішній борг;
- стан торговельного балансу країни;
- світова фінансова криза;
- відірваність фінансового капіталу від реального сектору економіки;
- інфляційні процеси;
- хронічні неплатежі.

До внутрішніх чинників автор відносить:

- банківські ризики;
- низький рівень маркетингу та відсутність стратегічного планування;
- низька конкурентоспроможність банків та банківських продуктів;
- недосконалість організаційної структури банків;
- недоліки банківського нагляду;
- недостатній рівень банківських технологій;
- обмежений асортимент банківських послуг;
- низька державна підтримка, тощо.

Отже, в своїй класифікації автор виділяє саме ті фактори, що спричинили занепад банківської системи в період економічної кризи. Ці фактори відображають реально існуючі в той час проблеми, які на сьогодні здебільшого знайшли своє розв'язання. Наприклад, маркетинг в банківській сфері в останні роки досяг високого рівня, про що свідчить активна реалізація його складових, а саме комплексного дослідження банківського ринку, і, як результат, розробка і реалізація ринкової (конкурентної) політики, яка передбачає розробку стратегій надання послуг, ціноутворення, розміщення банківських установ, комунікаційної стратегії. На шляху підвищення власної конкурентоспроможності комерційні банки спрямовують значні зусилля для розширення асортименту банківських продуктів та підвищення якості обслуговування клієнтів. Велика увага приділяється впровадженню банківських інновацій та вдосконаленню технологій.

О. Кіріченко та його співавтори поділяють зовнішні фактори, що впливають на діяльність банку, а, отже, і на його надійність, на п'ять груп [3]:

- 1) стан економіки;
- 2) стан фінансового ринку;

- 3) політичний клімат;
- 4) стан світової економіки;
- 5) форс-мажорні обставини.

До першої групи факторів, пов'язаних із загальним станом економіки країни, належать стабільність економіки, інфляційні процеси, рівень виробництва та платоспроможність підприємств.

На думку О. Кириченка, стан фінансового ринку впливає на діяльність банків через законодавчу базу та механізм реалізації нормативних актів, обсяг секторів фінансового ринку, загальний стан банківської системи, систему страхування вкладів, ступінь розвитку платіжної системи, ступінь взаємної довіри між банками.

До внутрішніх факторів, що впливають на діяльність банку, О. Кириченко відносить три групи [3]:

- 1) якість управління (планування, управління ризиками, активами та пасивами);
- 2) зловживання (з боку акціонерів, керівництва, персоналу та клієнтів);
- 3) компетентність (акціонерів, керівництва, персоналу).

В.М. Кочетков у своїй праці [10] згрупував фактори, що впливають на фінансову стійкість банку. Оскільки ця категорія є складовою надійності банку, вважаємо доцільним розглянути запропоновану класифікацію в рамках нашого дослідження.

Отже, до зовнішніх (екзогенних) факторів автор відносить: економічні, соціально-політичні та фінансові. Економічні фактори наступні [10]:

- інвестиційний клімат в країні;
- стан платіжного балансу;
- податкова політика;
- стан економіки.

До групи соціально-політичних факторів автор відносить соціальну стабільність в країні, стійкість уряду та політичну стабільність. А фінансові фактори включають процентну, кредиту та валютну політики НБУ, величину валютних резервів НБУ та стан грошового ринку.

До внутрішніх (ендогенних) факторів, згідно класифікації В. Кочеткова, належать [10]:

- адекватність капіталу банку;
- якість активів;
- рівень менеджменту;
- рівень рентабельності;
- ліквідність балансу банку;
- платоспроможність банку.

В своєму дослідженні факторів, що впливають на фінансову стійкість та надійність банківської установи, автор наголошує на незавершеності класифікації та необхідності її доповнення з урахуванням інших ознак.

Теоретичне дослідження представлених в економічній літературі факторів, що спричиняють вплив на банківські установи в процесі їх діяльності та визначають певний рівень надійності, дозволяє сформулювати узагальнюючу їх класифікацію (таблиця 1).

Таблиця 1. Фактори, що визначають надійність банку

Фактори надійності банку				
Зовнішні фактори				
<u>Економічні</u>	<u>Фінансові</u>	<u>Політичні</u>	<u>Соціальні</u>	<u>Форс-мажорні обставини</u>
<ul style="list-style-type: none"> · стан економіки країни; · характер інфляційних процесів; · рівень розвитку виробництва; · добробут населення; · стан платіжного балансу; · характер зовнішньоекономічних відносин; · стан обслуговування державного боргу; · інвестиційний клімат; · стан світової економіки. 	<ul style="list-style-type: none"> · законодавча база; · грошово-кредитна політика НБУ; · стан грошового ринку; · стан фінансового ринку; · рівень розвитку платіжної системи; · рівень розвитку системи страхування вкладів; · податкова система; · ступінь взаємної довіри між економічними суб'єктами. 	<ul style="list-style-type: none"> · політична стабільність; · стійкість уряду. 	<ul style="list-style-type: none"> · рівень довіри до банківської системи; · соціальна стабільність. 	<ul style="list-style-type: none"> · непередбачені та неподоланні обставини, що спричинені природними явищами.
Внутрішні фактори				

<u>Якість фінансового менеджменту.</u>	<u>Якість організаційного менеджменту.</u>	<u>Якість маркетингу.</u>
<ul style="list-style-type: none"> · якість управління активами; · якість управління зобов'язаннями; · якість управління капіталом; · якість управління ризиками; · ліквідність; · рентабельність; · якість формування резервів. 	<ul style="list-style-type: none"> · організаційна структура банку; · організація системи контролю; · організація системи безпеки; · якість управління персоналом; · рівень розвитку інформаційних технологій; · компетентність керівників; · склад засновників; · характер взаємовідносин з інсайдерами банку. 	<ul style="list-style-type: none"> · якість процесу планування; · конкурентоспроможність банківських продуктів; · якість системи просування банківських продуктів.

В наведеній класифікації, погоджуючись із попередніми дослідниками, ми поділяємо фактори надійності банку на дві групи: зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів відносимо: економічні, фінансові, політичні, соціальні та форс-мажорні. На відміну від О. Кириченка та В. Кочеткова, в складі зовнішніх факторів впливу на надійність банку ми окремо виділяємо групи соціальних та політичних факторів, адже вважаємо їх вплив суттєвим. Крім того, в запропонованій класифікації конкретизовано характер форс-мажорних факторів. Ми вважаємо, що до цієї групи доцільно віднести лише ті, що спричинені природними явищами. Це відповідає загальному визначенню форс-мажору. В юридичному сенсі форс-мажор може бути наслідком заборонних заходів держави, війн, революцій тощо. На нашу думку, останнє вже цілком враховано економічними, фінансовими та політичними факторами надійності банку.

Внутрішні фактори, що впливають на рівень надійності банківської установи, ми поділяємо на три групи: якість фінансового менеджменту, якість організаційного менеджменту та маркетингу в банку. Це принципово новий підхід до класифікації ендогенних факторів надійності банку, і, на нашу думку, є більш повним у порівнянні з іншими. Отже, до факторів, що визначають стан фінансового менеджменту, належать якість управління активами, зобов'язаннями, власним капіталом, рівень ліквідності, рентабельності та платоспроможності. Окремо виділено якість ризик-менеджменту банку, оскільки вплив ризиків на надійність фінансової установи є безпосереднім та суттєвим, а у разі зваженого управління ризиками можна мінімізувати їх рівень та зробити вплив на діяльність банку мінімальним. Особливе місце серед перелічених факторів займає політика формування резервів, оскільки резерви виконують захисну функцію і слугують певною гарантією платоспроможності банку, а, отже, і його надійності.

Другу групу внутрішніх факторів складають такі, що визначають якість організаційного менеджменту банку, а саме: організація систем контролю та безпеки в банку, якість управління персоналом, рівень розвитку інформаційних технологій, компетентність керівників, характер взаємовідносин з інсайдерами. В даній класифікації новим є останній фактор. На нашу думку, характер взаємовідносин банку з інсайдерами чинить суттєвий вплив на рівень його надійності. Особливо це може проявитися в бік її зниження, оскільки операції з інсайдерами, тобто особами, які здатні здійснювати прямий або непрямий вплив на діяльність банку, можуть призвести до значних проблем, оскільки в цих випадках визначення платоспроможності контрагента не завжди здійснюється об'єктивно. Отже, не випадково існують законодавчі обмеження щодо кредитних операцій банку з інсайдерами [14].

Третя група факторів, що впливають на надійність банку і діють зсередини, формують якість маркетингу. До них ми відносимо якість процесу планування в банку; конкурентоспроможність банківських продуктів; якість системи просування банківських продуктів. Така група факторів сформована вперше, і на нашу думку, кожен з них визначає рівень надійності банку саме для його клієнтів, які зацікавлені в максимальному задоволенні від співпраці з банком. Крім того, ці фактори визначають конкурентоспроможність банку, що є важливою складовою його надійності.

Висновки. В статті досліджено поняття «надійність банку», наведені існуючі в економічній літературі визначення та запропоновано власне, що є узагальненим та доповненим. На нашу думку, надійність банку - це здатність фінансової установи постійно забезпечувати ефективну діяльність, протистояти зовнішньому і внутрішньому впливу, а також зберігати можливість виконувати свої зобов'язання вчасно і в повному обсязі. Дослідження показало, що складовими надійності правомірно можна вважати такі характеристики банку: фінансову стійкість, стабільність, ліквідність, платоспроможність та конкурентоспроможність.

Діяльність комерційного банку підлягає постійному впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, що в певній мірі визначають рівень його надійності. Нами досліджено існуючу в економічній літературі класифікацію цих факторів, доповнено і систематизовано її. Суттєво новим в цій класифікації є поділ внутрішніх факторів на такі групи: якість фінансового менеджменту, якість організаційного менеджменту та якість маркетингу. Крім того, було додано такі фактори: характер взаємовідносин з інсайдерами, конкурентоспроможність банківських продуктів; якість системи просування банківських продуктів.

Надійність банку тісно пов'язана з ризиком. В даній статті підкреслена необхідність якісного управління ризиками для забезпечення високого рівня надійності банку, але не досліджено їх класифікую та характер впливу. Наявність цього важливого, але не розкритого питання робить наше подальше дослідження перспективним.

Література:

- 1.Энциклопедии маркетинга [Електронний ресурс] // Режим доступу: - <http://www.proexport.ru/ru/02esencn.htm>.
2. Ожегов С. И. Словарь русского языка. – 17-е изд., стереотип.-М.: Рус.яз., 1985. – 797с.
3. Банківський менеджмент: [навчальний посібник] / [Кириченко О.А., Гіленко І.В., Роголь С., Сиротян С.В., Немой О.]. - К.: Знання-Прес, 2002.- 438 с.
4. Фетисов Г.Г. Надёжность коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки. Автореф. Дисс на соиск. уч.ст. к.э.н. / Г.Г. Фетисов – М.: Финансовая академия при Правительстве РФ, 1998. - С.12-13.
5. Проблемы теории и практики банковского дела: [Сборник научных статей]. – Саратов: Изд. Центр СГСЭУ, 2000. – С.35.
6. Аналіз банківської діяльності: [підручник] / А.М. Герасимович, М.Д. Алексєєнко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А.М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2003.- С. 436.
7. Большой энциклопедический словарь. — М.: Большая российская энциклопедия, 1997.
8. Словник української мови / [за ред. І. К. Білодіда].: В 11 т. — К.: Наук. думка, 1978. — Т. 9.- С.710.
9. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка.: В 4 т. — СПб.: Диамант, 1998. — Т. 4.
10. Кочетков В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти: [монографія] / В.М. Кочетков. — К.: КНЕУ, 2002. — 238 с.
11. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Стабільність> (<http://uk.wikipedia.org/wiki/Стабільність>).
12. Національний банк України: офіційний сайт // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua (<http://www.bank.gov.ua/>).
13. Струговщиков В.В. Надёжность коммерческого банка и пути ее укрепления [Электронный ресурс]: Дис. канд. экон. наук: 08.00.10. // Струговщиков Валерий Валерьевич. - М.: РГБ, 2003 (Из фондов Российской Государственной библиотеки).
14. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління НБУ від 28.08.2001р. № 368. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

